

Kiemelten védett ragadozómadarak a Börzsöny-hegységben az utóbbi másfél évtizedben (1958-1973)

TAPFER Dezső

Semmelweis Orvostudományi Egyetem
Közegészségügyi-Járványtani Intézete, Budapest

ABSTRACT: (Emphatically protected birds of prey in the Mts. Börzsöny in the last 15 years (1958-1973)). - In the present paper the author renders an account of his 15 years (1958-1973) observations on rare and therefore emphatically protected birds of prey in the Mts. Börzsöny (western part of Northern Hungary. In addition to the nesting species he mentions the merely occurring birds, too although their nesting here can't be proved yet.

E munkámban rövid összefoglalást kívánok adni a Börzsöny hegység területén az utolsó másfél évtizedben: 1958 és 1973 között megfigyelt ritka, becses természeti értéknek számító és ezért kiemelten védett ragadozó-madaraink helyzetéről, előfordulásuk viszonyairól.

Az észak-déli irányban mintegy 20-25 km, kelet-nyugati irányban pedig mintegy 28-32 km átmérőjű hegyvidék egyike a tavaszi-korai nyári költési időszakban legkevésbé zavart területeinknek. Felszíne változatos, patak völgyekkel gazdagon tagolt, a hazai viszonyok között helyenként magasnak minősülő hegyeit túlnyomórészt lombdőlők borítják. A területet három oldalról folyóvizek veszik körül: délről a Duna hatalmas Visegrád-Dömös-Szob-i kanyarulata, nyugatról és északról az Ipoly. Míg a hegység belső területei kitűnő fészkelési lehetőséget, a folyók melletti keskeny síkságok jó táplálkozási lehetőséget nyújtanak a szóban forgó ragadozó-madarak számára.

A mintegy 6-700 km²-nyi területen terepbejárásaim során a következő különleges védelemre kijelölt ragadozó-madarak költését állapítottam meg:

darázsölyv,
vörös kánya,
törpesas,
parlagi sas,

kerecsensólyom,
kígyászölyv,
buhu,
füleskuvik,

míg minden valószínűség szerint csak kóborlóként került egyszer-egyszer a szemem elé a vándorsólyom és a békászósas.

A felsorolt fajokról adataim a következők:

A darázsölyv (*Pernis a. apivorus* L.) megfigyeléseim szerint a leggyakoribb a kiemelten védett fészkelő ragadozómadár ritkaságok közül a Börzsönyben. A "leggyakoribb" jelző csak 4-6 fészkelő párat jelent még a legkedvezőbbnek tekinthető években, pl. 1959-ben és 1966-ban is.

Az általam eddig megfigyelt börzsönyi fészkelőhelyei a következők: a Hegyestető oldalvölgyei, Kóspallagnál a Fekete-hegy, a letkési oldalon a Nagy Galla, a Királyrét mögött az Ajtabereknek nevezett terület, továbbá a Kemence-patak egyik másik oldalvölgye.

Életmódbeli sajátossága, hogy - csakúgy, mint más közephegységi erdeinkben - általában nem az erdők mélyén (mint pl. a törpesas vagy a kígyászölyv), hanem közelebb az erdőszélhez telepszik meg.

A vörös kánya (*Milvus m. milvus* L.) költését évről-évre megfigyeltem a Kemence-patak megragadó szépségű völgyében. Az itt élő párok (még a hatvanas évek derekán is két pár tanyázott itt) táplálkozni főként az Ipoly-mente lankáira jártak ki. Egy pár tartós jelenlétét a hatvanas évek végén Zebegény-Körtvélyes körzetében is megfigyeltem. Az utóbbi években már csak egy vörös kánya-párral találkoztam, ez Királyháza környékén volt megfigyelhető.

Költőhelyén minden évben új fészket rak és azt már legkésőbb április elején elkészíti.

Mivel szívesen felkap egy-egy, a mezőn tartózkodó apró baromfit is, viszonylag nehéz a madarunkat pontosan nem ismerő falusiakat védelmére rábeszélni: fészket errefelé is gyakran kiszedik.

A törpesas (*Hieraaetus p. pennatus* L.) igen ritka és becses fészkelő a Börzsönyben - sajnos, mostanában már nem minden évben. 1958-tól kezdve folyamatosan kutattam a magasabban fekvő, napsütésnek jobban kitett erdőrészeket a jellegzetesen energikus repülésű, sajátos magatartású madár után. Csak a hatvanas évek közepén (1964. VII. 12-én) sikerült megállapítanom jelenlétét a területen, ekkor két példányával is találkoztam a Remetekeresztbérc mintegy 450-500 m-es vonulata közelében. Itt később is észleltem őket (1967 és 1968 júniusában), de lakott fészket megtalálom nem sikerült.

A parlagi sasnak (*Aquila h. heliaca* Sav.) a Börzsöny e szintén becses értékének eddig két alkalommal egy-egy párjával sikerült találkoznom. Egyik Kemence-oldalvölgyi fészkelését 1964-65-ben baráti-országbeli filmes kutató is fényképezte (a filmet 1971-ben Budapesten is bemutatták). Vadászterülete a síkság, esetünkben az Ipoly-völgy határon inneni és túli területe. A lakottabb területekre való kijárása lehet az oka párjai megfigyelt felbomlásának, eltűnésének, itt ugyanis feltehetően csapdával, puskával vadásszák.

A kerecsen (*Falco c. cherrug* GRAY) ez az ősi magyar vadászsólyom ma még a Börzsöny állandó lakójának tekinthető. Híres természetfilmjét Homoki Nagy István is éppen börzsönyi kerecsencsaládról készítette; könyvében is (2) szól börzsönyi lelőhelyeiről.

A Kemence-völgy oldalvölgyeinek valamelyikében még most is majd minden évben ráakadhatunk kerecsencsaládra. Az ötvenes évek végén a Szent Mihály-hegy andezites sziklafalainak egyik üregében és a Nagy Galla környékén is megfigyelték fészkelését (1).

A kerecsen "szeszélyes" sólyom. A fészkelőüregül kiválasztott, az ember által nem zavart sziklaréshez általában ragaszkodik

ugyan, de olykor nagy ragadozómadarak elhagyott fészkeibe is betelepül; az egyik Kemence-oldalvölgyben 1958-ban pl. költését egy elhagyott vörös kánya fészekben figyelték meg.

A vándorsólyom (*Falco p. peregrinus* TUNST.) ma már egyike a leg-ritkább védett madarainknak. A Börzsönyben a Szent Mihály-hegy sziklafalainál 1960-ban találkoztam vele, fészkelését azonban bizonyítanom nem sikerült.

(Ide kívánkozik annak megemlítése, hogy a kerecsen és a vándorsólyom fészkelő állománya erősen fogyatkozóban van országszerte. Hiába tiltják természetvédelmi törvényeink pl. a sólymászatot - ami többek között a fiókok kiszedésével is jár -, a vadonélő állomány tizedelése gátlástalanul folyik. Másoké mellett e madarak megismert fészkelőhelyeit is - még őriztetés árán is - védenünk kellene. A Börzsönyi Állami Erdőgazdaság sokféleképpen megnyilvánuló példamutató természetvédő munkájának e feladatra is ki kellene terjednie.)

A kígyászólyv (*Circaetus g. gallicus* GM.) börzsönyi fészkelésére csak egyetlen megfigyelés alapján merek következtetni: 1966. VII. 14-én a Hegyestető körzetében (460-470 m) karmai között kígyót vivő példányt láttam eltűnni az egyik meredek gerinc mögött.

A békászósas (*Aquila p. pomarina* BREHM) előfordulásáról csak helyi erdész szóbeli közlése alapján számolhatok be (az adat tehát megerősítésre szorul!); a hatvanas évek közepén nyáridőben Zebegény környékén látta valószínűleg kóborló példányaikat. Az Ipoly-Duna-melléki sík területek - úgy látszik - nem minden évben nyújthatnak számára megfelelő táplálékszerzési lehetőséget, s ebben nyilván közrejátszik az utóbbi évek rendkívüli időjárása is: az ismétlődő tartós szárazság, az alacsony vízállások.

A buhu (*Bubo b. bubo* L.) rendkívüli értékű ritka nagybaglyunk. Ismert fészkelőterülete tájunkon a Hollókő-oldal, valamint a Sasfészek-bérc, ANTALFPY szerint Márianosztra környéke is.

Az utóbbi években hazai területeinken olykor elmaradnak a költései. Ennek okait már kutatjuk (4, 6). Megtelepedési, fészkelési körülményeinek, zsákmanyszerzési lehetőségeinek részletesebb vizsgálata, környezetének - különösen ha az vadászterület - gondos ellenőrzése igen fontos lenne a Börzsönyben is.

Bár a "buhu-kunyhózás" szerencsére eltűnőben van, fészkelőhelyeinek titokban tartása elengedhetetlen!

A füleskuvikra (*Otus s. scops* L.), a kistermetű negragadóan kedves bagolyféléinkre az összefüggő erdők szegélyén kívül, Szokolya és Diósjenő környékén, öreg gyümölcsösökben bukkantam rá a hatvanas évek végén. Jellegzetes hangját június második felében többször is hallottam.

+ + +

Nem a magam buzgalmának a hiányossága, hogy a Börzsöny-hegység meglehetősen nagy, mintegy 6-700 km²-nyi területéről 15 évi rendszeres megfigyelő munka után is csak ilyen szerény adatokat tehetek közzé fontos természeti értékeinkről. Az a tény, hogy csak ennyit lehet mondani - úgy érzem - egyben jelzés is mind a szakemberek, mind a természetkedvelő tömegek számára: itt az idő, hogy az eddigieknél sokkal többet tegyünk a természet megbontott rendjének mielőbbi visszaállítására!

TAPFER, D.: Betont geschützte Raubvögel im Börzsöny-Gebirge in den letzten anderthalb Jahrzehnten (1958-1973)

Der Verfasser hat in den Jahren 1958-1973 das Vorkommen der in Ungarn seltenen und daher betont geschützten Raubvögelarten auf den 6-700 km² des Börzsöny-Gebirges (NW-Teil von Mittelungarn) regelmässig studiert. Nach seiner Mitteilung horsten noch mehrere Paare (2-6) von folgenden Arten: Pernis a. apivorus L., Milvus m. milvus L., Bubo b. bubo L., Otus s. scops L. Im allgemeinen sind nur je ein Paar von Hieraaetus p. pennatus L., Falco c. cherrug GRAY und Aquila h. heliaca SAV. zu finden. Allem An-

schein nach sind Circaetus g. gallicus GM., Falco p. peregrinus TUNST. und Aquila p. pomarina BREHM nur als Streichvögel - aber ziemlich selten - zu beobachten.

Der Verfasser will - nebst den faunistischen Angaben - die Aufmerksamkeit auf die Notwendigkeit eines gesteigerten Schutzes der immer selteneren Raubvögel lenken.

IRODALOM - LITERATUR

1. ANTALFFY, Gyula (1957): Börzsöny. Budapest, Bibliotheca.-
2. HOMOKI NAGY, István (1947): Szárnyas vadász mesterek. Budapest, Könyvbarátok.
3. KEVE, András (1960): Nomenclator Avium Hungariae - Magyarország madarainak névjegyzéke. Budapest, Madártani Intézet.
4. SCHMIDT, Egon - BÉCSY, László (1973): Még felhangzik a tavaszi uhuszó. Búvár, 28, 3. 177-179.
5. PÁTKAI, Imre (1947): Ragadozó madaraink. Nimród, Budapest.
6. TAPFER, Dezső (1972): A bioaktív vegyületek hatása vadmadarak mézforgalmára és szaporodására. Budapesti Közegészségügy, 4, 3, 86-87.
7. TAPFER, Dezső (megjelenés alatt): A Pilis madárvilága. Természettudományi Közlöny.

Érkezett: 1973. IX. 12.

TAPFER, Dezső
Szemmelweis Orvostudományi Egyetem
Közegészségtani-Járványtani Intézete
H-1085 Budapest
Mária u. 40.